

*До спеціалізованої вченої ради
Д 64.051.28 Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
61022, м. Харків,
майдан Свободи, 4*

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Дроздової Олени Валеріївни на тему
«Цивільно-правовий захист прав пацієнтів в контексті практики
Європейського суду з прав людини»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження.

У статті 49 Основного Закону держави проголошено право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Реальне забезпечення зазначеного конституційного права потребує наявності розвиненого законодавства у сфері здійснення медичної діяльності, що ґрунтується на міжнародних та європейських стандартах.

Актуальність теми зумовлюється тим, що відносини, які виникають між пацієнтом та лікарем, потребують чіткого правового регулювання, а реальне забезпечення права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування є ознакою соціальної правової держави, результатом побудови демократичних відносин. Саме у цивільно-правовій площині заслуговує на особливу увагу проблематика захисту прав пацієнтів, адже переважна більшість позовів, які пред'являються пацієнтами до закладів охорони здоров'я (у тому числі й до фізичних осіб-підприємців, що надають послуги у сфері медицини), є позовами про відшкодування матеріальної та

моральної шкоди, заподіяної внаслідок надання медичної допомоги неналежної якості.

Тож поява наукового дослідження цивільно-правового захисту прав пацієнтів в контексті практики Європейського суду з прав людини є вкрай позитивним явищем у науці цивільного права, тим більше, що таких комплексних досліджень не проводилось ні в УРСР, ні за часів незалежності України. Робота Дроздової Олени Валеріївни успішно заповнює цю прогалину.

Як свідчить практика Європейського суду, в тому числі щодо України, норми Конвенції становлять самостійну та достатню підставу для відшкодування шкоди, завданої потерпілій особі, у випадку порушення її прав. Поширення дії Цивільного кодексу України на всі приватноправові відносини, які засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, дає підстави стверджувати, що зобов'язання із відшкодування шкоди виникає незалежно від того, чи завдана шкода в цивільних або інших, у тому числі публічно-правових відносинах, оскільки у будь-якій сфері правовідносин шкода залишається категорією цивільно-правовою. При цьому Конвенція та практика Європейського суду повинні застосовуватися національними судами як самостійне джерело регулювання зобов'язань із відшкодування шкоди, в тому числі завданої пацієнту, вже на національному рівні й надавати особі відповідне право без додаткового звернення до міжнародних судових установ.

З цієї позиції є корисними висновки дисертації в тому, що практику Європейського суду варто розглядати як одне зі змістовних джерел цивільного права, що вказують на основні напрямки його реформування. Вона дозволяє звернути увагу на недосконалість норм вітчизняного законодавства, які не відповідають стандартам Конвенції, спонукає до вжиття заходів щодо усунення недоліків у національній правовій системі.

Враховуючи наведене, можна стверджувати, що дисертація Дроздової О.В. характеризується актуальністю, а її результати можуть бути цінними як для юридичної науки, так і для нормотворчої та практичної діяльності.

Дисертаційне дослідження Дроздової О.В. виконувалось відповідно до пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14-10 (зі змінами, внесеними постановою загальних зборів № 4–12 від 5 березня 2012 р.) та напрямів науково-дослідної роботи кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на 2016–2019 роки «Правові проблеми здійснення майнових і особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (державний реєстраційний номер 0116U000914).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Результати дисертаційного дослідження Дроздової Олени Валеріївни є науково обґрунтованими, адже в роботі розкрито поняття та виокремлено особливості пацієнта як суб'єкта правовідносин з приводу надання медичної допомоги; проаналізовано і узагальнено форми, способи та засоби захисту прав пацієнтів за законодавством України; виокремлено та охарактеризовано права пацієнтів у рішеннях Європейського суду з прав людини; визначено шляхи імплементації практики Європейського суду з прав людини щодо захисту прав пацієнтів у цивільне законодавство України.

Авторкою правильно та чітко визначено об'єкт, предмет, методи, мету і задачі дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які були застосовані цілком обґрунтовано, що дозволило авторці дійти вірних висновків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає, насамперед, у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права комплексним

дослідженням цивільно-правового захисту прав пацієнтів в контексті практики Європейського суду з прав людини.

Автором зроблено низку висновків і пропозицій, які відрізняються науковою новизною.

Авторкою вперше доведено, що захист прав пацієнта в Європейському суді з прав людини являє собою правовідносини, які включають в себе прийняття договірними сторонами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зобов'язань щодо забезпечення кожній із осіб, яка має статус пацієнта та перебуває під їхньою юрисдикцією, закріплених в цій Конвенції прав шляхом винесення обов'язкових до виконання рішень.

Важливими є пропозиції дисертантки щодо удосконалення диференціації засобів захисту прав пацієнта на такі: звернення до органів влади у сфері захисту прав споживачів; звернення до омбудсмана; звернення до недержавних організацій; звернення до медіатора як третьої сторони; звернення до третейського суду; подання скарги до відповідного органу в адміністративному порядку; звернення з позовом до суду; звернення до Європейського суду з прав людини (с.50 роботи).

В дисертації наводяться аргументи й на удосконалення наукових суджень, теорій, положень.

Так, авторкою удосконалено підходи до визначення змісту поняття зобов'язання з відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю пацієнта, що включає в себе право потерпілого вимагати відшкодування і обов'язок заподіювача шкоди відшкодувати: втрачений потерпілим заробіток (дохід), який він мав або точно міг мати (неодержані доходи); витрати, викликані ушкодженням здоров'я, в тому числі витрати на лікування, додаткове харчування, придбання ліків, протезування, сторонній догляд, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних транспортних засобів, підготовку до іншої професії, якщо потерпілий потребує цих видів допомоги та догляду і не має права на їх безкоштовне отримання (с.59 роботи).

Загалом у роботі зроблено низку висновків і пропозицій, викладених у новизні, висновках до розділів і загальних висновків до роботи, кожен з яких характеризується новизною.

Основні положення та зміст наукового дослідження.

Слід відзначити, що авторкою обрано доволі ефективний та плідний за своїми результатами для дослідження відповідної проблематики методологічний підхід, а саме авторкою використовувались загальнонаукові методи: формально-логічний, порівняльно-правовий, а також спеціальні наукові методи логічного, системно-структурного та порівняльного аналізу, які у сукупності були застосовані для цивільно-правового захисту прав пацієнтів в контексті практики Європейського суду з прав людини.

Авторкою обґрунтовано необхідність здійснення індексації розміру відшкодування за заподіяння шкоди здоров'ю чи життю пацієнта у зв'язку із підвищенням вартості споживчих товарів і послуг, а також аргументовано, що оцінка поведінки медичного працівника з точки зору протиправності повинна проводитися з урахуванням оцінки виконання або порушення медичним працівником умов правомірності медичного ризику.

Авторкою аргументовано, що практика Європейського суду з прав людини має надзвичайно важливе значення, зумовлене, зокрема, виконанням таких функцій як: тлумачна; формування досвіду застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї; удосконалення законодавства і правозастосовної практики; удосконалення правосуддя; інформаційна; впливу на правосвідомість; взаємодії з наукою й сприяння розвитку правової доктрини.

Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження підтверджується проведеною дисертанткою з використанням різних науково-пізнавальних методів науковою роботою з опрацювання фахової літератури з тематики дослідження, аналізу цивільного законодавства, спеціального

законодавства в сфері захисту прав пацієнтів, дослідження матеріалів судової практики з тематики дисертації (усього 361 найменування).

Дисертація виконана на основі критичного опрацювання авторкою робіт вітчизняних і зарубіжних вчених, що присвячені цивільно-правовому захисту прав пацієнтів в контексті Європейського суду з прав людини.

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено 7 наукових публікаціях, з яких 5 – у виданнях, які входять до переліку наукових фахових видань, 2-х – у виданнях інших держав, 3-х тезах доповідей на конференціях.

Теоретичне і практичне значення результатів даного дисертаційного дослідження полягає у можливості їх використання: 1) у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для проведення подальших загальнотеоретичних досліджень цивільно-правового захисту прав пацієнтів; 2) у навчальному процесі – як матеріал для підготовки і викладання курсів дисциплін «Цивільне право», «Медичне право», «Практика Європейського суду з прав людини»; 3) у нормотворчому процесі – при внесенні змін і доповнень до положень вітчизняного законодавства у сфері відшкодування майнової та моральної шкоди, заподіяної пацієнтові; 4) у правозастосовній практиці – при вирішенні спорів, пов'язаних із цивільно-правовим захистом прав пацієнтів.

Зауваження та пропозиції за змістом дисертації.

Окремі аспекти та положення дослідження є дискусійними і потребують додаткової уваги авторки.

1. Потребує додаткового роз'яснення позиція дисертантки щодо новизни одержаних результатів дослідження, а саме щодо аргументації тези про те, що висновок експерта є необхідним і у більшості випадків єдиним засобом доказування наявності факту заподіяння майнової чи моральної шкоди, що підтверджується практикою Європейського суду з прав людини.

2. У дисертаційному дослідженні авторка підсумовує наступне: «Неналежна медична допомога (в цивільно-правовому аспекті з точки зору протиправності) – дії (бездіяльність), вчинені медичними працівниками в процесі надання медичної допомоги пацієнтам з порушенням закріплених в медичних стандартах правил і норм надання медичної допомоги або загальноновизнаних положень медичної науки і лікувальної практики. Несвоєчасне надання медичної допомоги слід розцінювати як ще один критерій неякісної медичної допомоги». У цьому відношенні хотілось би почути, який зміст дисертантка вкладає в поняття «неякісна медична допомога»? Чи розглядаєте Ви поняття «неналежна медична допомога» та «неякісна медична допомога» як ідентичні поняття в цивільно-правовому аспекті?

3. Дисертантка вважає за доцільне розробити єдині для всіх судів орієнтири для визначення розміру компенсації моральної шкоди щодо окремих категорій справ, зокрема стосовно справ, пов'язаних із захистом прав пацієнтів та встановити мінімальні та максимальні межі розміру компенсації моральної шкоди, пов'язані з тим чи іншим порушенням прав пацієнта, уточнюючи їх розмір щорічно з урахуванням підвищення «рівня життя». Дотримуючись їх, суд зможе визначати розмір компенсації відповідно до закону, тобто з урахуванням вимог розумності і справедливості (сс.68; 202 роботи). Хотілось би почути думку авторки, яким чином це положення повинно бути втілене на практиці? Яке місце та роль даної методики? Чи можна встановлювати межі розміру компенсації моральної шкоди, зокрема стосовно справ, пов'язаних із захистом прав пацієнтів?

4. У роботі дисертантка пропонуємо такі зміни до ст. 92 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: якщо вимоги кредиторів щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, не були задоволені в порядку виконання постанови господарського суду про визнання фізичної особи банкрутом або погашені частково чи не заявлені після визнання фізичної особи банкрутом,

то вони можуть бути заявлені після закінчення провадження у справі про банкрутство фізичної особи в повному обсязі або в незадоволеній їх частині шляхом пред'явлення до держави в порядку, встановленому цивільним законодавством (с.97 роботи). Хотілося б, щоб дисертантка зазначила, що робити пацієнту внаслідок неналежного лікування, поки відшкодування не виплачене в повному обсязі, оскільки є потреба в лікуванні, придбанні ліків, проведенні операції тощо?

5. На с. 120 роботи дисертантка приходить до висновку, що ст. 1172 ЦК України можна викласти у такій редакції:

«У випадках заподіяння майнової та моральної шкоди життю і здоров'ю фізичної особи (пацієнту) винна особа зобов'язана відшкодувати фізичній особі збитки і моральну шкоду в обсязі та порядку, встановленому законом.

Відшкодування за заподіяну майнову та моральну шкоду життю і здоров'ю фізичній особі (пацієнту) з об'єктивних обставин (недосконалість медицини, відсутність необхідних лікарських засобів і медичної техніки, неправильне транспортування тощо) покладається на керівників закладу охорони здоров'я.

Відшкодування за заподіяну майнову та моральну шкоду життю і здоров'ю пацієнта із суб'єктивних обставин (неправильне тлумачення результатів лабораторно-інструментальних досліджень, недостатній досвід, неуважне ставлення до пацієнта тощо) покладається на лікаря».

Що має на увазі авторка, ведучи мову про те, що відшкодування за заподіяну майнову та моральну шкоду життю і здоров'ю фізичній особі (пацієнту) з об'єктивних обставин покладається на керівників закладу охорони здоров'я? Що розуміється під зазначеними об'єктивними обставинами (недосконалість медицини, відсутність необхідних лікарських засобів і медичної техніки, неправильне транспортування тощо)?

Вищевикладені спірні положення мають дискусійний характер і не впливають на високий рівень кандидатської дисертації, що рецензується.

Автору можна запропонувати в подальшому здійснити творчий пошук науково-аргументованих відповідей на висловлені запитання та спірні положення даної роботи.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам.

Дисертація Дроздової Олени Валеріївни на тему «Цивільно-правовий захист прав пацієнтів в контексті практики Європейського суду з прав людини» є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові, самостійні, науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення конкретної для науки цивільного права задачі, а саме пропозиції щодо цивільно-правового захисту пацієнтів. Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України є теоретично обґрунтованими та аргументованими.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, належним чином були відображені у наукових статтях, що були підготовлені та опубліковані авторкою дисертації, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікації основних положень дисертацій на здобуття наукових ступенів у фахових виданнях.

Зміст автореферату повною мірою відображає структуру, хід дослідження, основні положення і висновки підготовленої авторкою дисертації. Автореферат не містить положень, які не увійшли до основного змісту дисертації.

Авторкою опрацьовано значну кількість вітчизняної та іноземної фахової літератури з теми дисертації. Існуючі в юридичній літературі теоретичні положення, що стосуються досліджуваної теми, були дисертанткою належним чином критично проаналізовані та на цій основі зроблені пропозиції з удосконалення чинного законодавства.

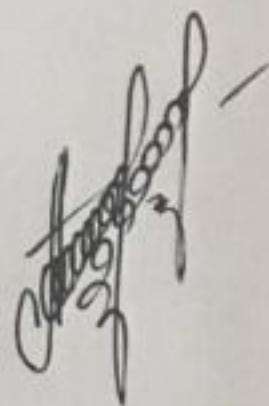
Виходячи з наведеного, маємо змогу констатувати, що дисертаційне дослідження на тему « Цивільно-правовий захист прав пацієнтів в контексті

практики Європейського суду з прав людини», подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук і автореферат дисертації за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідають вимогам пунктів 9,11, 12,13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 № 567.

Вважаємо, що Дроздова Олена Валеріївна, за результатами публічного захисту, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03- цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету
імені Івана Франка



А.А. Герц

